

Milloin Tammerkoski

on saanut talvisorsansa?

Kuva © Harri Sulinen

Tämän päivän Tammerkosken talviin kuuluvat erottamattomasti suuret määrät sorsia. Kaupunkialueen eri sulavesissä on sorsia kaikkiaan muutama tuhat yksilöä. Miltei kaikki sorsat ovat heinä- eli sinisorsia, vaikkakin joukossa on useimpina talvina ollut myös joitakin muiden vesilintulajien edustajia. Mutta sorsia ei suinkaan aina ole ollut kotikaupunkimme talvista luontoa rikastuttamassa.

Johan Tast

”Viljejä vesilintuja keskellä kaupungin hälinää...”

Talvehtivien sorsien ”historiaa” selvittäessäni olen kerännyt tietoja kahdesta artikkelista Luonnon Ystävä-nimisestä Eläin- ja Kasvitieteellisestä Aikakauslehdessä. Toinen artikkeli on E. Kärjen kirjoittama vuoden 1923 numerossa 6 ja toinen on Lauri Renforsin kirjoitus vuoden 1931 numerossa 2. Vanhempi kirjoitus on otsikoitu **Tammerkosken talvieraat** ja jälkimmäinen **Tammerkosken talvehtijat**. Renforsin artikkeli alkaa: ”Viljejä vesilintuja keskellä kaupungin hälinää – lisäksi talvella – on mitä virkistävintä näky kelle hyvänsä eikä ainoastaan luonnontieteilijälle. Se tuo kesken talven pakkasenkin mieleen kesäisen metsäjärven tyynen pinnan, tai aavan meren kohinan pesimäluotojen ympäril-

lä. Tällaisia vieraita on Tampereella taas tänä talvena, kuten usein ennenkin, mutta nyt vain tavallista enemmän.”

Kirjoituksista on ohessa joukko katkelmia. Jälkimmäisessä artikkelissa on esitetty myös olennaisimmat vuoden 1923 artikkelissa esitetyt havainnot. Olen kirjoittanut tekstiotteet alkuperäisessä muodossaan muuttamatta esimerkiksi lintujen tieteellisiä nimiä nyt käytössä oleviin.

Maaliskuussa 1923 koskessa oli 7–8 sorsaa

E. Kärjen artikkelissa on seikkaperäinen selvitys talven 1922–23 sinisorsista: ”Pitkin syksyä näkyi täällä keskellä kaupunkia eri suvannoissa sinisorsia (*Anas boschas* L). Ratinan ylävuolle, heti padon alapuolella, tuntui niistä erityisen

mieluisalta. Siellä oli paremmin sytyssä kaupungin hälinästä ja ihmisten katseilta. Siellä oli matalaa, virtaista vettä, ja lukuisat kivikarit tarjosivat hyviä lymy-paikkoja. Jouluaattona tapasin siellä sorsia yhteensä 21 kpl. Ahkerasti ne pulikoivat kivien välisessä vedessä, puoliskeltajan tavoin pohjasta ruokaa etsien. Joukossa oli kumpaakin sukupuolta ehkä saman verran. Koko tammikuun viipyi suurin osa parvesta täällä, mutta helmikuussa joukko harveni huomattavasti.

Maaliskuun puolivälissä asusti vuolteessa vielä 7–8 sorsaa, jotka siis varmaankin viettivät koko talvensa Tamperella. Huhtikuussa nekin muuttivat pois, oleillen Pyhäjärven yhä laajenevassa sulavesialueessa, mutta takatalvien tullen ne uudelleen turvautuivat tutun talvimajansa ruokapaikkoihin.”

Talvella 1930–31 sorsat palasivat Tammerkoskeen

”Sen talven jälkeen näyttivät linnut unohtaneen vanhan turvapaikkansa. Vain syksyisin viipyi kosken suvannossa joitakin sorsia matkaten kuitenkin pian pois kohti etelää ja aurinkoa.” Talvehtivia vesilintuja ei Tammerkoskessa ollut

Sinisorsalle ei lämpötila ole ongelma, jos vain ravintoa riittää. Kuva © Kari Eischer.

moneen vuoteen. Ilmeisesti seuraavat havainnot ovat talvikaudelta 1930–31, koska siteeraamani vuonna 1931 julkaistu artikkeli jatkuu: ”Mutta viime syksynä tulivat vieraat jälleen. Ne olivat kaikki sinisorsia (*Anas boschas L.*) ja ne tulivat lukuisampina kuin koskaan aikaisemmin. Ja mikä hauskinta, ne jäivät koko talveksi kaupunkilaisten ihailtaviksi. Niitä alkoi kerääntyä jo marraskuussa kosken suvantoon Alarantaan. Siellä ei lintuja päässyt läheltä ihailmaan muualta kuin tehtaan ikkunoista ja siellä suvannossa oli niille myös käydä huonosti.

Joulu tuli ja tehtaat pantiin seisoimaan, mutta samalla tuli myös pakkanen. Tehtaista ei juossut enää lämmintä vettä, ja tunti tunnilta pieneni sulan silmä suvannossa. Viimein tepastelivat kaikki linnut jäällä turhaan sulaa hakien. Se oli kyllä aivan lähellä, heti patojen yläpuolella, mutta sinne eivät linnut silloin osanneet.

Joku lintujen ystävä päätti silloin auttaa asiaa, vei sataman jäälle pienen kopin ja asetti sinne ruokaa. Tämä apu tuli linnuille juuri oikeaan aikaan. Mutta sitten tuli arkipäivä. Tehtaat alkoivat taas käydä ja jää sulaa. Silloin pääsivät irti nekin muutamat, jotka olivat jäätyneet kiinni ja joita kuolema oli kovimmin uhannut.

Vasta nyt kun vaara oli ohi, älyivät linnut siirtyä padon yläpuolelle keskelle koskea. Täällä Hämeensillan alla ja

ylempänä virran mutkassa pääsivät kaupunkilaiset nyt aivan läheltä ihailemaan vieraitaan. Sillalta saattoi selvästi nähdä, millä tavoin linnut uivat. Toiset niistä nousivat jään reunalle höyheniään sukimaan, ja suurina kiiltävinä helminä valui vesi niiden loistavalta höyhenpuvulta. Siinä jäällä jotkut nukkuivatkin pää siiven alla hauskasti taakse kääntyneenä. Kovan virran vieminä lipuivat linnut aina alaspäin, mutta lensivät taas takaisin sillan alle kiistelemään niistä makupaloista, joita katselijat niille runsain käsin jakoivat.”

... ruokinta on pitänyt linnut paikoillaan.

Niiden hyörinä koskessa tuottaa ohikulkijoille paljon hauskuutta ja harvapa heistä malttaa mennä ohi kurkistamatta sillankaiteen yli...

Varikset kuokkavieraina, kun kosken 93 sorsaa hauskuuttivat talvella 1930–31 kaupunkilaisia
”Variksia, noita ”Hatanpään taksvärkkäreitä”, ilmaantui myös pian kuokkavieraisiksi sorsien aterioille. Kun sorsa sai niin suuren leipäpalan, ettei kerralla kurkusta alas sopinut, täytyi sen nousta

sitä pienentämään jäänreunalle. Mutta silloin saapuikin röyhkeä varis siihen tasanjaolle ja omistusoikeus ratkaistiin tappelulla. Kun rosvo epäonnistui, yritti se joskus toista keinoa, siepata suoraan virrasta makupalan, mutta eihän varikossa sentään siihen miestä ollut ja sekös huvitti katsojia.

Koskessa olevat linnut laskin useamman kerran; loppiaisenä niitä oli 93, joista 61 oli koiraita.

Useimmat sorsista lienevät viime kestäisistä poikueista. On väitetty, että syynä lintujen talvehtimiseen olisi se, että ne olivat siipirikkoja tai jotenkin muuten viallisia. Niitä tarkastellessa ei kuitenkaan sellaista huomannut, mutta joukossa saattaa olla kyllä sellaisiakin, jotka eivät pystyisi pitkiä lentomatkoja suorittamaan. Pääasiassa kuitenkin ruokinta on pitänyt linnut paikoillaan. Niiden hyörinä koskessa tuottaa ohikulkijoille paljon hauskuutta ja harvapa heistä malttaa mennä ohi kurkistamatta sillankaiteen yli, useimmat siihen seisahtuvat pitempäänkin. Siellä Tammerkoskessa ovat linnut turvassa vihollisilta. Kunhan vain tulisivat joka talveksi.”

Kirjoittajan toive on toteutunut varmasti paremmin kuin hän uskalsi aavistaakaan. Tosin 1930-luvun alkuvuosilta on ole löytänyt tietoja Tammerkosken sorsista.

Sen sijaan Tahmelan lähteen sorsista on A. O. Salosen arkistossa 14 havaintoa vuosilta 1934–1936. Yksilömäärä vaih-

teli kuudesta 75:en. Kansan lehti kertoo, että 23.12. 1952 lähteessä on 25 talvehtivaa sinisorsaa.

Sotien jälkeen yli 1000 talvehtijaa Tammerkoskessa

Sotien jälkeen Tammerkosken sorsakan- ta on ollut jo yli tuhat yksilöä. Esimerkiksi talven 1957/1958 määräksi saatiin laskennoissa noin 1200 yksilöä ja seuraavina talvina 1980- luvulle saakka lukema pysyi suunnilleen samana. Nyt määrä on ehkä lähes 3000 yksilöä.

Tampereella on ollut joitakin lintujen harrastajia jo sata vuotta sitten. Olen lukenut erään havainnoitsijan muistiinpanot vuosilta 1909 ja 1910. Niissä ei ole ainoatakaan mainintaa sorsista talvikaudelta 1909–10. Hänen yksityiskohtaisissa retkikuvauksissaan on useilta päiviltä lueltu kaikki havaitut lintulajit, esimerkiksi sellaiset kuin kesykyyhky ja talitiainen. Kaksi nykyisin olennaisesti Tampereen kaupunkikuvaan kuuluvaa lintua puuttuu kokonaan tästä aineistosta. Sinisorsa on toinen ja naakka se toinen. Nyt täällä on useita tuhansia naakkoja kylmänä vuodenaikana. Ne käyvät ”töissä” Tarastenjärven kaatopaikoilla, mutta tulevat yöpymään keski-kaupunkialueelle. Naakkojen suuret ja äänekkäät parvet herättävät varmasti huomiota aamuin ja illoin.

Sorsien talvehtiminen melko uusi ilmiö koko Suomessa

Kaiken kaikkiaan sinisorsien talvehtiminen Suomessa on melko uusi asia. Hel-

Kerään havaintoja Tammerkosken talvisista vesilinnuista

Tämän kirjoituksen sivutavoitteena on saada lisävalaistusta kysymykseen, milloin Tammerkoski sai vakituiset talvisorsansa. Lukijoiden joukossa lienee sellaisia, jotka tietävät jotakin kaupungissamme talvehtineista sorsista 1930–40 -luvuilla sekä 1950-luvun alkupuoliskolla. Pyydystettiinkö sorsia ruoaksi sota-vuosina? Totean tässä, että Rovaniemeltä kesykyyhkyt hävisivät sotavuosina, kun niitä metsästettiin ja saalis syötiin.

Pilyn arkistojen havaintosarjat alkavat vasta vuodesta 1958. Eli otan kiitollisuudella vastaan tietoja talvisorsista etenkin vuosilta 1932–1957.

Myös havainnot poikkeavan värisistä sorsista sekä Tammerkoskessa talvisin tavatuista muista vesilinnuista otan kiitollisuudella vastaan.

Johan Tast. Hiekkakuja 2 A 15, 33230 Tampere. Sähköposti: tastj.@saunalahti.fi

singleissä oli talvella 1930–31 56 sinisorsaa. Talvisodan aikana 1939–40 kannan koko oli 200–300 yksilöä. Sotavuosien aikana talvikannat hupenivat hyvin vähäisiin. Niinpä Helsingissä oli talvella 1949–50 vain noin 30 sinisorsaa.

31.1. 1954 kertoo Aamulehti, että Tammerkoskessa on 5 kylmään ja nälkään kuollutta sinisorsaa.

Muuton poisjääminen on sorsille edullista

Muuttavat suomalaiset sinisorsat talvehtivat etupäässä Pohjanmeren alueella etenkin Tanskan, Hollannin ja Englannin rannikoilla. Mutta meillä merkittyjä yksilöitä on tavattu laajalla alueella muuallakin, esimerkiksi Ranskan eteläosissa, Balkanilla ja Venäjällä. Ne joutuvat siis lentämään jopa tuhansia kilometrejä. Muutto vaatii melkoisesti energiaa. Vesilintuja metsätetään myös niiden talvehtimisalueilla. Täällä talvehtivat sorsat aloittavat pesintänsä aikaisemmin kuin muuttajat ja pääsevät valitsemaan parhaat elinpaikat. Muuttaneiden sorsien poikaset aikuistuvat myöhemmin ja ovat siten syksyn sorsastuskauden alkaessa helpommin saalistettavissa.

Sinisorsalle ei lämpötila ole ongelma

Talvehtiminen on nopeasti yleistynyt. Sinisorsalle ei lämpötila ole ongelma. Vedessä on pakkasilla lämpoisempää kuin maalla. Kun sorsia yleisesti ruoki-

taan, talvehtivia sorsia on nyt jo hyvinkin pohjoisessa, jopa eräissä sulavesissä Lapissakin. Laboratoriokokein on voitu osoittaa, että sorsat selviävät hengissä melko pitkiä aikoja ilman ravintoa jopa kovillakin pakkasilla. Silti yleinen suositus on paikallaan: ruokintaa ei saa lopettaa kesken talvikautta.

Sinisorsat pariutuvat syksyllä tai talvehtimispaikoilla. Niinpä Tammerkoskessakin näkee sen, että suuri osa linnuista on kihlapareja, jotka liikkuvat yhdessä koko talven. Talvehtimisen alkuvuosina tilanne oli toisenlainen, kun enemmistö muuttamatta jättäneistä yksilöistä oli ”laiskoja ja mukavuudenhaluisia” koiraita.

Kaupunkilintujen joukossa on tavalista useammin poikkeavan värisiä yksilöitä. Tämä näkyy erittäin hyvin puluis- ta. Luonnonvaraisilla kyyhkyillä on hyvä suojaväri, mutta asutuskeskuksissa tapaa hyvin monen värisiä yksilöitä. Talvehtivien sorsienkin joukosta on helppo löytää väreiltään poikkeavia yksilöitä. Ilmeisesti petojen saalistuspaine on vähäisempää kaupungeissa, josta syystä tällaisetkin linnut selviävät hengissä. Useissa tutkimuksissa on todettu, että petollinnut ottavat lintuparvista saaliikseen helpoimmin muista erottuvat yksilöt. Kaupunkiympäristö tarjoaa suojaa ja ruokaa sen lintuasukille.

KIRJALLISUUTTA

Kärki, E. 1923. Tammerkosken talvivieraat. Luonnon Ystävä: 6, 138–142.

Renfors, Lauri. 1931: Tammerkosken talvehtijat. Luonnon Ystävä: 2, 49–52.

Tast, J. ja Rassi, P.1973: Roosts and roosting flights of wintering Jackdaws *Corvus monedula* at Tampere, Finland. *Ornis Fennica* 1, 29–45.

Tampereella on ollut joitakin lintujen harrastajia jo sata vuotta sitten. Talvikaudelta 1909–10 havainnoista löytyy kesykyyhky ja talitiainen, mutta nykyisistä kaupunkilinnuista sinisorsa ja naakka puuttuvat. Kuva © Jukka Wahlsten.

Poikkeuksellisen väristen kaupunkisinisorsien väri voi vaihdella lähes yksivärisestä monenkirjavaan. Ainakin osa vaihtelusta johtuu risteytymisestä Keski-Euroopassa puistolinnuiksi entisaikoina jalostettujen sorsien ja ankkasorsien kanssa. Vertaa kuvia edellisen aukeaman kuvaan.

26.9.2005 • Kuva © Väinö Kaplas.

Johan Tast

Kaupungeissa esiintyy

Johdantokertomus

Ylioppilaskirjoitusten biologian tehtävä keväällä 2004 käsitteli albiinoharakoita. Olen valinnut sen kehyskertomukseksi esitykseen poikkeavan värisistä linnuista.

Kymen Sanomat kirjoitti 3.8.2001 otsikolla "Valkeat harakat katoavat elokuussa. Vehkalahdella, Metsäkylän Klemolammella havaittiin ensimmäinen albiinoharakka vuoden 1991 kesällä. Siitä lähtien tällä varsin pienellä alueella on vuosittain havaittu yksi tai kaksi valkeaa harakkaa. Useimpina kesinä harakoita on ollut kaksi. Linnut ovat aivan normaalin harakoiden kokoisia ja muotoisia, vain niiden väritys on täysin poikkeava. Näin ollen maassa liikkuvaa lintua on vaikea tunnistaa. Tänä vuonna paikalla olevat linnut ovat lähes puhtaasti valkoisia ja lähes

saman kaltaisia kymmenen vuoden takaisten yksilöiden kanssa. Tämä kävi ilmi vanhoista vuoden 1991 lintuja esittäivistä kuvista. Valkeat harakat ovat kadonneet useimmiten elokuun aikana, ja talvisin paikalla on vain normaalin värisiä harakoita."

Ylioppilaskokelaille annettiin lisätietona muun muassa se, että harakka pesii ensimmäisen kerran jo vuoden ikäisenä ja parisi- de on useimmissa tapauksissa elinikäinen. Munia on 5-9. Harakka on hyvin paikallinen lintu, joka saattaa elää yli 10-vuotiaaksi. Abien tehtävänä oli vastata kolmeen kysymykseen: Miksi kylässä syntyy vuosittain muutamia valkoisia harakoita? Miksi valkoiset harakat eivät runsastu populaatiossa? Mitä arvelet albiinoharakoiden tulevaisuudesta tässä populaatiossa?

Valkoisten harakoiden katoamisen ilmeisin syy on se, että ne joutuvat poikkeavan huomiota herättävinä todennäköisimmin petolintujen saaliiksi pian pesästä lähdön jälkeen. Albinismin aiheuttaa normaalin värityksen geenin resessiivinen alleeli eli saman geenin, biologisen tiedon yksikön vaihtoehtoinen muoto kromosomissa. Albiinon vanhempien täytytty siis olla heterotsygoottisia tuon geenin suhteen, mikä tarkoittaa sitä, että väri-informaatiota sisältävä geenin muoto ilmenee linnun värityksessä

vain silloin, kun jälkeläiset saavat molemmilta vanhemmiltaan tällaista tietoa omaavan geenin muodon. Teoriassa tällaisen parin poikasista 25 % on albiinoja. Tämä vastaa harakan tapauksessa yhtä tai kahta poikasta pesyessä ja riittää, että seudulla on yksi harakkapari, jonka jälkeläisiä albiinot ovat. Kun harakka on linnuksi melko pitkäikäinen, tämä pari voi tuottaa jälkeläisiä kymmenkunta vuotta. Puolet parin poikasista on vanhempiensa kaltaisia heterotsygootteja ja siten albinismia tuottavan geenin piilevästi kan-

tavia. Kun harakat ovat hyvin paikkauskollisia, seudulla on suuri osa harakoista sellaisia, joilla on albinismin geeni piilevänä. Siten on todennäköistä, että alueella tulee edelleen muodostumaan pareja, joiden jälkeläisistä osa on valkoisia tai niiden värityksessä on poikkeuksellisen paljon valkoista. Mikäli valkoiset harakat eivät lisäänty tavallisen värisiä harakoita paremmin, valkeat harakat eivät tule yleistymään. Yksi syy tähän voi olla se, että luonnon valinta karsii valkoiset harakkanuorukaiset ennen kuin ne saavuttavat lisääntymisiään.

8.4.2005 • Kuva © Jukka Könönen.

poikkeavan värisiä lintuja

Kuva © Kent Koskela.

10.1.1971 • Iidesjärven länsipäässä Viinikanojan ylittävältä Lemmensillalta kuvattu valkorintainen sinisorsauros. Kaksi samanlaista sorsaa uiskenteli samalla paikalla myös 22.11.2006.

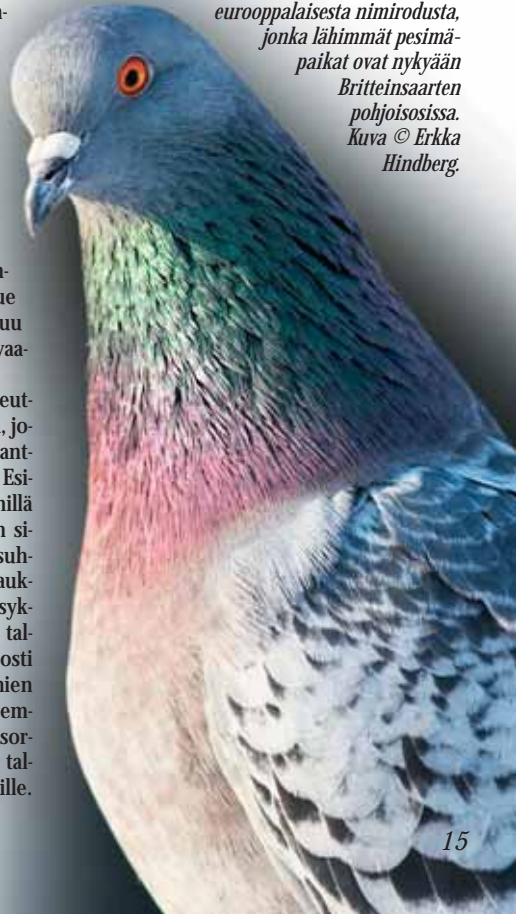
Poikkeavan väristen yksilöiden syntyminen

Väripoikkeavuus on useimmiten seurausta geenimutaatioista. Tosin ympäristökijätkin voivat saada aikaan muutoksia linnun värikykyyn. Jotkin ympäristömyrkyt voivat häiritä väripigmentin muodostumista. Samoin yksipuolinen normaali poikkeava ravinto voi näkyä linnun höyhenpuvussa. ”Roskaruokaa” pidetään selityksenä väristen poikkeavien yksilöiden esiintymiseen asutuskeskuksissa. Kissoilla on kokeellisesti voitu osoittaa, että lämpötila vaikuttaa turkin värikykyyn. Siaminkissat syntyvät valko-

sina, mutta myöhemmin viileämmät ulkonevat kohdat, käpälät, korvat sekä hännän- ja kuononpää muuttuvat tummiksi. Kun aikuiselta siaminkissalta poistetaan karvapeitettä jostakin kohdasta ja tämä osa peitetään jäähauteella, leikatun karvapeitteen tilalle kasvaa tummia karvoja. Kissan ihon lämpötila on suurimmissa osassa ruumista 33 astetta, mutta korvissa ja hännässä 27 astetta. En tiedä, onko linnuilla tehty vastaavanlaisia kokeita, mutta monissa linnuissa, joilla on laaja levinneisyysalue pohjois-eteläsuunnassa, värikyky muuttuu siten, että pohjoiset kannat ovat vaaleampia kuin eteläiset.

Normaalista poikkeavan värin aiheuttavat geenit ovat yleensä resessiivisiä, joten yksilön tulee saada tällainen mutanttialleeli molemmilta vanhemmiltaan. Esimerkiksi albinismi useimmilla eläimillä on tällainen ominaisuus. Kaupunkien sinisorsia voidaan verrata monessa suhteessa edellä esitettyyn harakkatapaukseen. Kun parinmuodostus tapahtuu syksyllä tai talvella, alkuaan pienehkön talvehtivan kannan yksilöissä tulee helposti esiin peittyvien (resessiivisten) geenien aiheuttamia värimuunnoksia. Aikaisemmin käytännöllisesti katsoen kaikki sorsat muuttivat Suomesta viettämään talvea etenkin Pohjanmeren rannikoille.

Suomalaiset kesykyhyvät polveutuvat kalliokyhykyn länsieurooppalaisesta nimirodusta, jonka lähimmät pesimäpaikat ovat nykyään Britteinsaarten pohjoisosissa.
Kuva © Erkka Hindberg.

Kesykyhky on vanhin ihmisen hyödyntämä lintu. Tiedetään, että jo 5000 vuotta sitten egyptiläiset kasvattivat niitä ravinnokseen ja kirjekyyhkyikseen. Tuhansien vuosien aikana on "jalostettu" monenkirjava joukko eri värisiä ja rakenteisia kesykyhkyjä. Kuvan kyyhkyllä höyhenpuku on kuin tilkutäkki, jossa on selvärajaisia alueita useiden eri väristen vanhempien ja esivanhempien puvuista. Kuva © Jukka Wahlsten.

Kun parin muodostus tapahtui siellä, oli hyvin epätodennäköistä, että puoliset olivat kotoisin samalta alueelta. Värimuunnoksia aiheuttavia geeniyhdistelmiä ei juuri päässyt syntymään. Nyt tilanne on toinen, sillä talvehtivat sorsat muodostavat pareja jo syystalvella ja usein parin yksilöt voivat olla sukulaisia eli niillä on samoja resessiivisiä värin muodostuk-

seen vaikuttavia perintötekijöitä. Sama ilmiö on nähtävissä kalliokyyhkyillä eli puluilla, joiden värikirjoja voi ihastella vaikkapa Tampereen keskustorilla.

Väripoikkeavien lintujen eloonjäämismahdollisuudet

Luonnossa vallitsevat värit ovat pitkän kehitysprosessin aikana valikoituneet,

niin että vallitseviin oloihin parhaiten sopeutuneet yksilöt tuottavat pääosan eloonjäävistä ja lisääntymisikään elävistä yksilöistä. Virheellisen värin omaavat yksilöt karsiutuvat populaatiosta tai ainakin niiden tuottamia yksilöitä jää vähemmän eloon. Evoluution kannalta tällaiset yksilöt ovat kuitenkin merkittäviä, sillä olosuhteiden muuttuessa poikkeava väritys saattaaakin osoittautua edullisemmaksi.

Monilla varpuslinnuilla ja kahlaajilla on vaistotoiminta, jossa ne haukan havaitessaan nousevat lentoon ja muodostavat tiiviin parven. Saalista etsivän haukan on vaikea valita samanlaisten lintujen muodostamasta parvesta jokin yksilö, jota se yrittäisi ottaa kiinni. Janakkalassa lintujen tarkkailija näki syksyllä 1997, kun varpus-haukka nappasi tuhannen kottaraisen parvesta sen ainoan punakottaraisen. Helmikuussa 1994 Köyliössä talvehtinut arokiuru päätyi varpushaukan saaliiksi viherpeippoparvesta. Erilainen yksilö muodostaa petolinnulle selkeän kiintopisteen, jos se yrittää ottaa linnun parvesta. Yleensä haukat pyrkivätkin yllättämään yksinäisen linnun tai samaan jonkin yksilön eroon parvesta ajon aikana. Kaupunkialueen sorsiin kohdistuu vähäisempi saalistuspaine kuin luonnon vesilintuihin. Siksi poikkeavan väriset yksilöt voivat elää kaupunkiympäristössä yhtä pitkään kuin normaalin värisetkin. Niiden geenit eivät siten karsiudu pois populaatiosta, vaan voivat runsastua, kun pareja muodostavat yksilöt voivat olla sukulaisia. Poikkeavan värisiä sorsia ei ilmeisestikään syrjittä parinmuodostuksessa, sillä ei ole lainkaan harvinaista nähdä sinisorsapareja, joista toinen yksilö on "väärän värinen".

Kaupunkilintujen joukossa on tavallista useammin poikkeavan värisiä yksilöitä. Tämä näkyy erittäin hyvin puluista. Luonnonvaraisilla kyyhkyillä on hyvä suojaväri, mutta asutuskeskuksissa tapaa monen värisiä yksilöitä. Talvehtivien sorsien joukosta on helppo löytää poikkeavan värisiä yksilöitä. Selityksenä on se, että petojen saalistuspaine on vähäisempää kaupungeissa, jolloin myös värän väriset linnut selviävät hengissä. Kaupunki tarjoaa suojaa ja ruokaa sen lintuasukkaalle. Ehkä joskus tulevaisuudessa kaupunkien pullasorsien värivalikoima alkaa muistuttaa pulujen monenkirjavaa joukkoa. Kesyt ankathan polveutuvat sinisorsista ja niitä on hyvin monen värisiä.

Kuva © Harri Sulonen

Kuvassa ylimpänä istuva kesykyhky on tunneterkeiltään alkuperäisen kalliokyyhkyyn kaltainen – tasaisen harmaa selkä, siivissä kaksi mustaa poikkijuovaa, valkoinen yläperä ja pyrstössä musta kärkivyö.

Kuvat © Harri Sulonen

19.7.1983 • Sepelkyyhkyä Eiffeltornissa. Sepelkyyhky on kuulunut Pariisin kaupunkikuvaan ainakin vuodesta 1841.

11.8.2006 • Sepelkyyhkyin poikaset omakotitalon pihassa Pirkkalassa. Sepelkyyhky on kovaa vauhtia kaupungistumassa Suomessa.

Sepelkyyhky kaupunkilaistuu Suomessakin

Timo Vuorisalo

Sepelkyyhky on Suomessa tuore kaupunkitulokas, ainakin Länsi- ja Keski-Euroopan maihin verrattuna. Vanhin kirjallisuuden tuntema kaupunkipesintä on Itä-Saksan Görlitzistä Napoleonin kuolinvuodelta 1821. Lontoon puistoissa sepelkyyhkyä on pesinyt vuodesta 1834 ja Pariisissakin viimeistään 1841. Tanskassa sepelkyyhkyä alkoi pesiä kaupungeissa 1900-luvun alussa, ja Etelä-Ruotsissa 1940-1950 -luvulla.

Yksittäisiä taajamapesintöjä tunnetaan Suomestakin jo 1960-luvulta mm. Kouvolasta, Lauritsalasta, Naantalista ja Muurlasta. Pääkaupunkiseudun vanhin

urbaani pesimätieto on Pohjois-Helsingin Tapanilasta pysäköintialueelta vuodelta 1976. Sittemmin 1990-luvulla kaupunkilaistumisen ydinalueena näyttää ollen Kumpulan tienoo. Kunnolla lajin kaupunkilaistuminen Suomessa pääsi käyntiin vasta 1990-luvun alussa. Turussa vuosittaiset pihapesinnät alkoivat 1991, ja vuosikymmenen puolivälissä laji oli vakiintunut kerros- ja omakotialueiden pihapiiripesijäksi. Vuonna 2000 havaittiin ensimmäiset keskieu-rooppalaistyyppiset pesinnät keskustan puistoissa. Pesintäyrityksiä tunnetaan myös Turun keskustan kerrostalojen parvekkeilta. Muualta Suomesta

kaupunkipesintöjä on raportoitu mm. Tampereelta, Kuortaneelta, Porista, Oulun seudulta ja jopa Rovaniemeltä.

Sepelkyyhkyin lisäksi moni muukin lintulaji kaupunkilaistuu nopeasti. Havainnot kaupungistuvista linnuista kannattaa siis juuri nyt kirjata huolella ylös ja toimittaa eteenpäin.

Talleta havaintosi Tiiraan

www.tiira.fi

Havainnot sepelkyyhkyin kaupunkipesinnoistä kaikkialla Suomessa kannattaa lähettää myös timo.vuorisalo@utu.fi.

Kaupunkilaistuuko myös sarvipöllö?

Pekka Rintamäki

Nykyisin yhä useampi sarvipöllö talvehtii Suomessa ja rannikkokaupungeissa onkin viime talvina esiintynyt yhä suurempia sarvipöllön talvikerääntymiä. Kaupungeissa talvehtivat sarvipöllöt tottuvat ihmisiin ja saattaa olla, että kaupunkitalvehtiminen lisää siten myös kaupunkipesintöjä. Kaupunkien ekosysteemissä näyttäisi olevan selvä tilaus myyränpyydystäjälle, niin kuin kaupunkipetolinuille yleensäkin. Nykyisinhän kaupunkien petolintuina kesäaikaan toimivat varikset, harakat ja harmaalokit, jotka ovat oppineet tappa-

maan muita lintuja ja niiden poikasia.

Viime vuosina sarvipöllön pesinnät esikaupunki- ja kaupunkialueilla ovat lisääntyneet. Toki sarvipöllö on varmaan aina pesinyt ihmisten läheisyydessä, jos myyriä vain on ollut tarjolla. Hyvänä myyrävuonna voi Tampereen laitakaupungin metsistä kuulla sarvipöllönpoikasten kerjuuäänä monin paikoin.

Sarvipöllön soisi yleistyvän kaupunkilaismyyriä jahtaamaan paljon mie-

Sarvipöllön ei monista muista pöllöistämme poiketen pesi koloissa vaan etenkin vanhoissa variksen pesissä. Lähitulevaisuudessa tämä seikka saattaa edesauttaa sarvipöllön siirtymistä pesimään kaupungeissa tai niiden liepeillä. Kuva © Reijo Lähteenmäki.

luummin kuin poikasiaan hyökkäyksillä puolustavien lehtopöllöjen. Mutta ei sarvipöllön ja ihmisen rinnakkaiselo aina aivan mutkatonta ole. Esimerkiksi Espoon Matinkylässä suljetulla piha-alueella vanhassa variksenpesässä pesineet sarvipöllöt saivat ihmiset aluksi ihastumaan. Ihastuminen muuttui kuitenkin lieväksi vihastumiseksi, kun pesässä varttuneiden kahden poikasen taukoamaton kerjuuääni ja emolintujen varoitushuudot valvottivat talojen asukkaita.